

ЗМІСТ

ВСТУП	4
--------------------	----------

Розділ 1 МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ

1.1	Понятійно-категоріальне підґрунтя адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції	6
1.2	Ґене́за дослідження адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції	30
1.3	Предмет, мета, принципи та методика адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції	51

Розділ 2 ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1	Система суб'єктів адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції в Україні	74
2.2	Адміністративні процедури забезпечення захисту конкуренції в Україні	93
2.3	Особливості адміністративної відповідальності за правопорушення в сфері захисту конкуренції в Україні	119

Розділ 3 ОПТИМІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1	Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції та можливості його застосування в Україні	130
3.2	Способи удосконалення адміністративного законодавства в сфері захисту конкуренції	161
3.3	Шляхи вдосконалення адміністративно-правового механізму забезпечення захисту конкуренції в Україні	174
	ВИСНОВКИ	191
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	197

ВСТУП

На сьогоднішній день в Україні досить малоефективно створюються умови для дієвого захисту і розвитку у сфері конкуренції. Це підтверджується надмірною галузевою економічною монополізацією, а крім того частими зафіксованими порушеннями конкуренції державними органами, що безумовно видається значним негативним чинником.

Зазначимо, що форми захисту конкуренції є одними з видів втручання держави в економіку. В той же час слід наголосити, що особливості глибини проникнення такого втручання і його необхідність дуже часто критикувалися як практиками, так і різноманітними науковцями. Основною проблемою в даному контексті слід визнати необхідність мінімізації негативних наслідків антимонопольного регулювання паралельно із забезпеченням ефективного захисту конкуренції та гармонійним розвитком економічної системи держави. Необхідним також є точне з'ясування сфер і меж відходу держави від методів безпосереднього управління і заміна їх на методи економічного характеру, які не порушують ефективність та цілісність публічного адміністрування.

Державне втручання в економіку країни крім забезпечення ефективного публічного адміністрування має також сприяти контрольованості управлінських об'єктів.

Сьогодні при усіх активних зусиллях суб'єктів антимонопольної юрисдикції по створенню привабливих умов для конкурентного середовища на ринках товарів слід відмітити відсутність узгодженості відповідних заходів між органами державної влади, що безумовно сприяло би ефективному вирішенню проблем конкурентної політики держави.

Різні відомчі інтереси суб'єктів боротьби із монополіями та недобросовісною конкуренцією стає на заваді до синхронічного зниження економічної концентрації на різноманітних ринках товарів.

Особливої актуальності в наш час набуває науковий аналіз аспектів адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції з метою створити у державі сприятливий інвестиційний клімат. А для цього потрібно сформулювати відповідне провідним

зарубіжним стандартам інституційне середовище, включаючи інститути по конкурентному захисту.

В дослідженні проблематики адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції існують суттєві методологічні та практичні труднощі.

По цілій низці аспектів проблематики і досі існують різноманітні точки зору, особливо стосовно понятійно-категоріального підґрунтя. Науковці різних напрямів вкладають часом протилежне розуміння у дефініції, які близькі за змістом. Це досить часто на практиці призводить до того, що з'являються різні оцінки, різноплановість та нескоординованість заходів державних органів в сфері адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції.

Зазначені вище й інші суттєві обставини зумовили актуальність цього дослідження.

Варто відзначити, що проблема адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції неодноразово потрапляла у поле зору вітчизняних дослідників, серед основних з яких можна назвати: В. Авер'янова, О. Бакалінську, Ю. Битяка, М. Віхляєва, В. Галунька, В. Гаращука, Т. Губанову, І. Дахна, І. Дрозда, Д. Задихайла, С. Кобець, М. Ковтуна, Т. Коломоєць, В. Колпакова, Н. Корчак, О. Музичука, П. Пуцентейла, О. Скакуна, С. Стеценка, Т. Удалова, Т. Філіпову, Т. Харчук, С. Шкляра, О. Юдіцького та інших.

Разом із тим, не нівелюючи здобутків зазначених нами науковців, варто визнати, що переважна кількість наукових праць з даної тематики, враховуючи стрімкі темпи розвитку сучасного українського законодавства в досліджуваній сфері, у певній частині втратили свою актуальність.

Отже, можна із впевненістю стверджувати, що в наш час постає необхідність у системному і фундаментальному дослідженні теоретико-прикладних аспектів адміністративно-правового механізму забезпечення захисту конкуренції, спираючись на новітнє законодавство сучасної України.

Розділ 1

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ КОНКУРЕНЦІЇ

1.1 Понятійно-категоріальне підґрунтя адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції

Для того, щоб теоретично побудувати концепцію ефективного адміністративно-правового забезпечення захисту конкуренції в Україні необхідно виявити базові правові поняття та категорії, щоб системно дослідити нагальні питання та відповідну проблематику даного явища. Не менш важливою задачею є отримати об'єктивні результати, які будуть характеризуватися системністю концептуального підходу у системному адміністративно-правовому конкурентному регулюванні. З метою забезпечити ефективний захист конкуренції в Україні необхідно застосувати відповідні правові засоби. При адміністративно-правовому конкурентному регулюванні необхідним є уточнити такі поняття, як власне конкуренція, її захист, засоби адміністративно-правового забезпечення такого захисту, підтримка конкуренції, конкурентне та антимонопольне регулювання, тощо. Отже, ключові поняття і категорії у концептуальному дослідженні адміністративно-правового забезпечення необхідно уточнити саме в категорії конкурентного захисту, яка представлена понятійним комплексом різновидів конкуренції; понять засобів адміністративно-правового характеру, які забезпечують ефективний конкурентний захист та підтримку конкуренції, а додатково понять у сфері забезпечення та регулювання конкурентних та антимонопольних відносин.

Конкуренція (лат. “concurrētia”, франц. “concurrēce”), що розуміється в якості стану або дії, в перекладі означає «зіштовхуватися», «змагатися». У світлі універсальної теорії конкуренції можна запропонувати найбільш загальне поняття конкуренції:

конкуренція являє собою суперництво в будь-якій сфері, що має на меті отримання будь-якої вигоди [29, с. 46].

Конкуренція як біологічна категорія – це негативна взаємодія, що відбувається серед живих організмів, коли два або більше організми вимагають одного і того ж обмеженого ресурсу. Кожна жива істота має певну нішу в даному регіоні, яка включає в себе все, що організму необхідно для виживання, зростання, розвитку і розмноження. Організми, однак, не можуть отримати ресурс у достатній для них кількості, коли інші організми споживають або захищають цей ресурс. Тому конкуренти стримують зростання, зменшують відтворення або виживання один одного. Можна зробити висновок, що конкуренція як біологічний феномен характеризується наступними ознаками:

- заняття організмами одних і тих же або подібних ніш;
- потреба організмів в одних і тих же ресурсах;
- обмеженість названих ресурсів;
- негативні наслідки як мінімум для одного організму [62, с. 46].

Існування конкуренції в екосистемах обумовлено прагненням (інстинктом) організмів вижити, вирости, розмножитися. Але призводить вона до прямо до протилежного.

Конкуренція є і соціально-психологічним явищем [106]. У соціальній психології вона являє собою одну з основних форм організації міжособистісної і соціальної взаємодії, що характеризується досягненням індивідуальних або групових цілей, інтересів в умовах боротьби з іншими індивідами або групами, які стараються домогтися цих же цілей та інтересів. Завдання даного виду конкуренції полягають в досягненні індивідами або групами схожих цілей, кращих результатів в будь-якій соціальній сфері. Їй притаманні такі ознаки:

- зіткнення інтересів окремих індивідів або груп людей, обумовлене наявністю у них подібних цілей;
- змістом даного виду конкуренції є боротьба, індивідуальна або групова, за володіння обмеженими цінностями (благами);
- як правило, названа боротьба ведеться в рамках моральних засад;

— результат боротьби – придбання однієї з конкуруючих сторін обмежених цінностей (благ) [72].

Політична конкуренція, що є різновидом конкуренції соціальної, проявляється у сфері суперництва між суб'єктами владних відносин. Вона охоплює широке коло суб'єктів, до яких можна віднести кандидатів на виборні посади державної влади та місцевого самоврядування, політичні партії, громадські об'єднання, засоби масової інформації, органи державної влади та місцевого самоврядування. Всі названі суб'єкти є політичними, конкурують між собою за певних обставин, залежно від часу і місця, з метою досягнення влади, збільшення обсягу повноважень і сфери впливу. Завдання і ознаки політичної конкуренції подібні до завдань і ознак конкуренції в соціальній сфері з поправкою на політичну площину: а) боротьба ведеться за владу, державні повноваження, політичний авторитет; б) політичне суперництво здійснюється не тільки в рамках моральних засад, а й політико-правових правил і принципів [15, с. 46].

Під конкуренцією в економічних системах (ринковою конкуренцією) мається на увазі, на думку З. Борисенка, «боротьба підприємств за обмежений обсяг платоспроможного попиту споживачів, що ведеться ними на доступних сегментах ринку». Таким чином, конкуренція як економічна категорія являє собою боротьбу між економічними суб'єктами, що працюють на одному ринку, за максимально ефективне використання факторів виробництва. В економіці мова ведеться про ділову конкуренцію, коли кожен з учасників своїми діями має можливість обмежувати конкурента впливати на умови обігу товарів на ринку в односторонньому порядку, тобто про ступінь залежності ринкових умов від поведінки окремих учасників ринку [26, с. 48].

Термін «конкуренція» в певному вигляді з'являється в законодавстві Римської республіки близько 50 р. до н. е., він зустрічається в указі Діоклетіана, датованому 301 р. (в ньому йшлося про забезпечення цін на товари першої необхідності) [13, с. 42].

В українську мову слово «конкуренція» прийшло через польську (“konkurencja”) з німецької (“konkurrenz”). Німецьке дієслово “konkurrieren” (в його сучасному значенні – «конкурувати»)

ще в середині XVI ст. мало значення «зустрічатися». Воно сходиться до латинського дієслова “concurro” – збігатися, сходитися, стикатися. У стародавній латині за допомогою слів “concurro/concurrentia” позначали різні процеси взаємодії сторін, такі як їх злиття і зіткнення [107].

У рамках повсякденного застосування, говорячи про конкуренцію, нам приходять асоціації, пов'язані з суперництвом (боротьбою) різних організацій, які працюють на одному товарному ринку або в схожій сфері діяльності за збільшення обсягів продажів однорідних товарів (робіт, послуг). Ми так і говоримо, що Samsung конкурує з Apple тощо [13].

Однак, слід зазначити, що конкуренція проявляється не тільки в боротьбі між виробниками, постачальниками і продавцями товарів за споживача і лідерство на конкретному товарному ринку. Вона включає в себе і боротьбу за кращі умови для здійснення економічної діяльності: доступ до більш дешевих фінансових ресурсів, вибудовування довгострокових економічних зв'язків з постачальниками комплектуючих і сировини, захист нових технологій (через захист інтелектуальних прав) від використання конкурентами, формування або зсування правового поля загальних умов діяльності на конкретному товарному ринку. До числа останнього можна в якості прикладів привести: легальне лобювання інтересів окремих корпорацій за кордоном і створення саморегульованих організацій в окремих сферах підприємницької діяльності. Можливість легального здійснення впливу на загальні умови діяльності, на доступ до ринку, що в даний час виступає як один з істотних методів конкурентної боротьби при формуванні маркетингової стратегії [108].

Основне завдання такого багатогранного явища як конкуренція, підвищення ефективності діяльності, не тільки кожного господарюючого суб'єкта окремо і економічної системи кожної держави, а й усієї світової економічної системи в цілому через формування міжнародного конкурентного середовища і міжнародного поділу праці. Говорячи про конкуренцію необхідно, в першу чергу, вести мову про правомірні дії (хоча це і називається боротьбою) по мотивації людей на безперервне вдосконалення

і підвищення ефективності своєї роботи або в індивідуальному плані, або в рамках трудових колективів (починаючи з малих підприємств і закінчуючи транснаціональними корпораціями). Саме тому, що в рамках реальної конкуренції формуються умови для вільної реалізації своїх здібностей, ринкова економіка за своєю ефективністю перевершує командно-адміністративну економіку, при якій конкуренція здійснюється між керівниками різного рівня за прийняття якогось адміністративного рішення. Причому дане рішення може входити в протиріччя з реальними потребами і ціннісними установками споживачів і замовників [31].

Незважаючи на, здавалося б, зрозумілу економічну формулу «попит визначає пропозицію», ми не можемо уникнути державного забезпечення умов здійснення конкурентної діяльності та конкурентного середовища. Багатовіковий досвід підприємницької діяльності, в тому числі і української (з окремою перервою, пов'язаною зі спробою формування іншої політичної системи і, відповідно, командно-адміністративної системи управління економікою) однозначно свідчить про необхідність такого забезпечення. Тому, на наш погляд потрібне вирішення двох питань: формування легальної дефініції «конкуренція» (яке власне є вимірюваним) і закріплення економічного виразу величини конкуренції (в чому будемо вимірювати стан такого явища).

Основоположник класичної політичної економії А. Сміт [277] не залишив після себе явного визначення конкуренції, але А. Філіпс у своїх роботах сформулював 5 неявних передумов, які А. Сміт вважав достатніми для існування конкуренції на товарному ринку:

«1. Всі конкуренти повинні діяти самостійно, не змовляючись один з одним.

2. Кількість конкурентів, як вже наявних, так і потенційних, має бути достатньою для того, щоб усунути екстраординарні доходи.

3. Всі економічні агенти повинні володіти прийнятним знанням ринкових можливостей.

4. Повинна існувати свобода (від соціальних обмежень) для дії відповідно до цього знання.

5. Повинна пройти достатня кількість часу для того, щоб ресурси почали витрачатися у кількостях та цілях, які визначили їх власники» [274, с. 230].

Суть конкуренції зводиться до розуміння її як механізму, з одного боку, спрямованого на досягнення балансу інтересів двох учасників ринку, які протиставляються один одному – підприємця і споживача; з іншого боку, механізму, що обумовлює якісну складову того чи іншого ринку, визначає, ким і які товари, роботи або послуги і за якою ціною будуть встановлені на ньому.

Дж. Едвард, Е. Кітч, Р. Групнер виділяють наступні завдання конкуренції. Вона повинна:

— породжувати результати, вигідні для народного господарства;

— надавати учасникам ринку базові економічні права і свободи: свободу підприємницької діяльності, свободу вибору споживання, свободу вибору робочого місця;

— забезпечувати оптимальне розміщення ресурсів: відповідно до взаємозв'язку попиту і витрат визначати алокацію виробничих факторів, мотивувати підприємства до оновлення продуктів і виробничих методів, забезпечувати розподіл доходів згідно результативності, запобігати появі стійкої економічної влади [251; 258; 265].

С. Паращук говорить про наступні ознаки, властиві сучасній конкуренції:

— визначальна роль ринкових засад і зіставлень у розвитку конкуренції;

— багаторівневий характер конкуренції;

— поєднання різноманітності і відкритості конкурентних полів в умовах насиченого і диференційованого ринку;

— переважання вигоди взаємної над вигодою приватною в ході комунікацій економічних агентів з частиною зовнішнього оточення;

— перетворення суперництва між прямими і умовно-прямими конкурентами в одну з двох протилежних тенденцій розвитку всієї системи бізнесу: відцентрової і доцентрової [143, с. 216].